

Гут А.Я.

*студент філософського факультету
Київського національного університету імені Шевченка*

ДЕПОЛІТИЗАЦІЯ ТА ПАН-НАЦІОНАЛІЗМ: ДВА АНТАГОНІСТИЧНІ ПРОЕКТИ ВИХОДУ ЗА РАМКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ХХІ СТ.

Визначаючи головну геополітичну повістку сучасного світу, безперечно, такою є глобалізація. Починаючи з часів Холодної війни та формування стійких геополітичних блоків, суверенітет національної держави, що був опорою старої світ системи «світу націй», раз за разом поступався наднаціональним організаціям, передаючи значну частину повноважень таким структурам.

Розвиваючись з реальних факторів необхідності співпраці, колективного захисту та колективного реагування на загальнолюдські проблеми, що спонукали національні держави об'єднуватися та створювати наднаціональні організації, після перемоги ліберально-демократичного капіталістичного блоку, глобалізація утворюється та актуалізується як чітка ідеологічна доктрина, як піднімає питання уже не тільки міжнародної співпраці, а й утворення єдиного зразку політичних інститутів, економічних моделей, правових систем, і на кінець, єдиного бачення загальнолюдських цінностей, втілених у формі прав людини. На кінець ліберально- демократична доктрина глобалізації стала антагоністичною ідеєю нації, національної держави, національного суверенітету.

Починаючи з 60-х років, в дусі критики премордіалізму, ідеологи глобалізації здійснюють пророцтва, щодо виходу нації та національної ідентичності з політичної арени, як ключового її суб'єкта і перетворення на культурний спадок минулого. Тут можна говорити про деполітизацію національної ідентичності.

Це чітко відмічає Ентоні Сміт «Нині цей різновид оптимістичного матеріалістичного еволюціонізму не

обмежується марксистами. Він надихає ліберальних критиків націоналізму від Карра і Кона до Смелзера і Брюлі. По суті, всі ці критики визнають чинну реальність і історичну роль великої національної держави, але намагаються деполітизувати її, зробити її безпечною, перетворюючи націю на суто культурний або фольклорний феномен, позбавлений будь-якої політичної важливості, в інтересах більшої частини людства або людства загалом».

Один зі способів досягнути такої деполітизації — відокремити культурний рівень нації від політичного рівня держави чи, краще, від регіональних економічних зв'язків держав. Лише останнє має «реальне» соціальне й політичне значення у розвитку світового порядку, позаяк «нація- держава» більше не може стримувати у своїх кордонах територіальний ринок і масову, громадську культуру.

Другий спосіб деполітизувати націю — демілітаризувати її. Нація, відповідна якійсь державі чи ні, більше не є ефективним дієвцем на міжнародній арені, бо в сучасному світі вона екзистенційно пов'язана з сусідами чи регіональним військовим блоком і реально не може мати незалежної оборонної чи зовнішньої політики. Нація-держава більше не вільна провадити зовнішні відносини як їй заманеться; вона обмежена не лише загальними міжнародними нормами, такими як норми Статуту ООН, а й специфічними регіональними договорами й союзами, в які волею-неволею втягується. Із утратою військових гарантій національний суверенітет великою мірою обмежується, якщо не зникає взагалі.

По-третє, нація може бути «нормалізована», а її націоналізм ритуалізовано. Через Організацію Об'єднаних Націй, за допомогою міжнародних форумів і конференцій, багатосторонніх договорів, організацій тощо національні сподівання кожної нації легітимізуються і в такий спосіб контролюються. Вони стають частиною світової системи зобов'язань і міжнародного інституційного порядку. Отже, ікла

націоналізму вирвані, а м'яка й здорова національна ідентичність або патріотизм зі стандартною символікою прапорів, гімнів і церемоніальних парадів стає найбільшою крайністю.

Спільне між цими способами — ідея вилучити націю з політичної сфери і повернути її у сферу культури й громадянського суспільства, з якої вона виникла.

З емпіричного погляду той факт, що націоналізм постійно повертається в різних частинах світу, навіть у федеративних державах і розвинених суспільствах, указує, наскільки небезпечно хибний і оманливий погляд, ніби деполітизація нації може запропонувати ліки від агресивного націоналізму.

Страх перед іммігрантами підживив незадоволення і сприяв поновленню інтересу до культурної ідентичності, національної солідарності й захисту національних інтересів — проблем, що їх екстремісти перетворили на ксенофобський расизм і антисемітизм, а поміркованіші групи — на переутвердження захисного державного націоналізму. Багато великих пробоїв у хваленому «новому світовому порядку» впродовж останніх кількох років в Іраку, Боснії, Сомалі, Південній Африці, на Кавказі та в інших місцях змусили національні держави потвердити свої зобов'язання й позиції у сфері безпеки і оборони з тим результатом, що в більшості випадків національна держава діяла в національних, на гадку її еліт, інтересах, «Вогнища націоналізму» не загасили й зусилля з нормалізації.

Усе це вказує на безпідставність прогнозів і хибність стратегій виходу за рамки нації та національної ідентичності й витіснення націоналізму заходами з «деполітизації».

Альтернативним проектом виходу за рамки національної ідентичності є створення пан-національних ідентичностей. В цьому контексті релігійна ідентичність, її форма в першу чергу припадає на думку, Безсумніву можна визнати, що заслугою релігійної ідентичності є існування культурних «цивілізацій». В

своїй геополітичній доктрині роль цивілізаційних ідентичностей описує Семюель Хантінгтон в роботі «Зіткнення цивілізацій».

«Чому ж культурна спільність полегшує співпрацю і єдність серед людей, а культурні відмінності ведуть до розколу і конфліктів?

По-перше, у кожного є кілька ідентичностей, які можуть конкурувати один з одним або доповнювати один одного: родинні, професійні, культурні, інституційні, територіальні, освітні, релігійні, ідеологічні та інші. У сучасному світі культурна ідентифікація набуває все більшого значення в порівнянні з іншими напрямками ідентичності.

По-друге, збільшення значущості культурної ідентичності є у великій мірі результатом соціально-економічної модернізації на індивідуальному рівні, де через порушення звичних підвалин і відчуження створюється необхідність пошуку більш значущих ідентичностей, а також на рівні суспільства, де зростання могутності і впливу не-західних суспільств стимулюють відродження місцевих ідентичності та культури.

По-третє, ідентичність на будь-якому рівні-особистість, племені, раси, цивілізації - можна визначити тільки через ставлення до "інших": іншій людині, племені, раси, цивілізації. Історія показує нам, що взаємини між країнами або іншими спільнотами людей однієї і тієї ж цивілізації відрізняються від взаємин між країнами або спільнотами з різних цивілізацій. Різні закони регулювали поведінку з тими, "як ми", і тими "варварами", якими ми не є. Правила, прийняті у християнських народів для взаємин один з одним, відрізнялися від тих, які були створені для контактів з турками та іншими "язичниками". Мусульмани по-різному поводитися з представниками дар ал-іслам і дар ал-Гарбі. Китайці робили різницю між китайськими іноземцями і не-китайськими іноземцями. Цивілізаційне "ми" і позацивілізаційне "вони" - ось константи людської історії.»

В контексті Європи, про можливість створення європейської наднаціональної ідентичності писав Ернест Ренан у своїй

славетній лекції під назвою «Що таке нація?», прочитаній 1882 р. Він пророчив настання часів, коли Європа буде об'єднана в якийсь різновид федерації, але додавав, що це не було політично можливим у ті дні. Більш ніж століттям пізніше питання повернулося у Європі як в лівих ідеях так і в консервативних. Не менш актуальним є формуванням цивілізаційних ідентичностей і поза Європою.

Це одне із застережень, яке стосується, зокрема, і загальновідомого аргументу, що зі смертю національної держави, регіонально-континентальна федерація стане політичною формою, яка найкраще пасуватиме й слугуватиме економіці великих транснаціональних компаній та суспільствам «постнаціональної» доби. Якщо коротко, то цей погляд можна звести до наступних положень: поперше, національна держава більше не може обслуговувати потреби й інтереси бізнесу та ринкової економіки розвинутого капіталізму, а також бути надалі власником військових технологій і носієм суверенітету; по-друге, регіонально-континентальна федерація, яка найкраще відповідає потребам транснаціонального капіталізму і підходить на роль носія суверенітету, особливо прийнятна для населення, наділеного спільними тісними історичними узами та культурною спадщиною.

Та навіть в такій, здавалось б сьогодні політично і культурно інтегрованій спільноті, як Європа, проект єдиної наднаціональної ідентичності, виражений в ідеології «панєвропеїзму» стикається з безліччю проблем. Хоч така велика й різношерста унія матиме якісь нові особливості (фактично особливості поліетнічної нації), вона повинна, як і будь-яке довготермінове людське об'єднання, розвинути ті основи колективної ідентифікації — спільну пам'ять, міфи, цінності й символи, — які мусить породити будь-яке культурне угруповання, щоб вижити на кілька поколінь. У європейському контексті єдиний шлях постання справді об'єднаної Європи — через повільне формування спільних європейської пам'яті,

традицій, цінностей, міфів і символів за образом етносу й нації.

Отже, два проекти виходу за рамки «світу націй» та національних держав сьогодні стикаються з безліччю проблем, які в першу чергу пов'язані з національною специфікою, історією міжнаціонального суперництва, історично зумовлених антагонізмів між націями, зокрема Європи, та, що найважливіше, потужність сакральності та міфології націоналізму, що сформувався і міцно закріпився, як міжідеологічна культурно-політична установка усього 20 ст. Попри глобалізацію та інтеграційні процеси ми все же живемо в цьому світі націй. Також, реалізація проектів виходу за рамки національної ідентичності значною мірою залежить від політичної кон'юнктури провідних країн центру, що задають ідеологічні тренди. Так «деполітизації» взята на озброєння силами ліберального та лівого спрямування. Пан-націоналізм, як ідея ж регіонально-культурних об'єднань сьогодні є ключовою концепцією ідеології «нових правих», до якої все більше схиляються націоналістичні рухи та партії.

Список використаних джерел:

1. Бенуа А. Против либерализма: к четвертой политической теории / Амон де Бенуа. — Москва: Амфора, 2009. — 480 с.
2. Гантінгтон Семюел Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку / Семюель Гантігтон. - Львів: Кальварія, 2006;
3. Дугин, Александр. Четвёртая политическая теория // Профиль. - № 48 (603). - 22.12.2008 г.
4. Ренан Эрнест. Що таке нація? (1882) // Українські варіанти. — 1997.
5. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність / Ентоні Д.Сміт. — Київ: Основи, 1994
6. Сміт Ентоні. Нації та націоналізм у глобальну епоху / Ентоні Сміт. — Київ: «Ніка-Центр», 2006. — 320 с.;